

קובץ בית שלום – קיץ תשע"ו

כוונת התפילין בתפילין דר"ת

הת' מנחם מענדל שי' ראטנברג

כתב אדמו"ר הזקן בסידורו (ובשוע"ר סי' כה סעיף יא בשינוי קצת) שבהנחת תפילין צריכים לכוון ש"צונו הקב"ה לכתוב ד' פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה לעשות בעליונים ובתחתונים כרצונו וצונו להניח על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח שנשעבד הנשמה שהיא במוח וגם תאות ומחשבות לבנו לעבודתו ית' שע"י הנחת תפילין יזכור את הבורא וימעיט הנאתו". עכ"ל.

וכתב העט"ז (או"ח ר"ס כה) ולאחר שביאר כוונת מצות תפילין כמש"כ בשו"ע שם ובזהר: "אם אינו יודע הכוונה, נמצא התפילין במוח ובזרוע כמו אבנים ח"ו".

וביאר כ"ק אדמו"ר (לקו"ש ח"ו ע' 273) ש"מפורש בשו"ע (או"ח ס"ס ס"ד. וראה שם ס"ה. וסס"ג ס"ה. ושו"ע אדמו"ר הזקן שם. ועוד.) דהא דמצות צריכות כוונה ואם לאו לא יצא היינו כוונה לצאת ידי חובתו בעשיית אותה מצוה. ותו לא. ופשיטא שאין העט"ז חולק על כהנ"ל (והרי מוכרח הוא בסוגיות הש"ס ומפורש ברש"י וכו') וח"ו לומר דאשתמיטת' כ"ז.

וכוונתו - דכיון שאינו יודע הכוונה (שהיא תוכן הכתוב בפרשיות תפילין והרמזים שבהם וכו'), הרי זה (בנוגע אליו) כאילו היתה מצות תפילין כאבנים ח"ו. [ועד"ז במש"כ בבאר מים חיים פ' שופטים דמי שאינו מכוון במחשבתו ה"ה כמונחים על הכותל והגג - כי אז (בלי מחשבת האדם) היד והראש הם בדוגמת כותל וגג. ולא הוה קיום מצוה בשלימות]. עכ"ל לענינו.

שמכל זה מובן שכוונת התפילין היא חלק מהמצווה (ועכ"פ לכתחילה) צריכים לכוון בהנחת תפילין שזוהי מצוות השי"ת. ותוכן המצוה שצונו הקב"ה וכו'.

והנה בתפילין דרש"י רואים שהעמא דבר זהירים בזה ואף מדפיסים כרטיסים ועליהם כוונת התפילין ומעיינים בהם וכו', אבל בעת הנחת תפילין דר"ת לאו דוקא נזהרים לכוון וכו'. ואף שבה א"א לומר שיש קביעות עפ"י עמא דבר שהרי דבר זה הוא במחשבה וא"א לידע ואפילו זה שאין רואים שיפסיקו לפני ההנחה ויכוון, אינו ראוי שהרי צריכים לכוון בעת הנחת תפילין כמו שכתב אדה"ז בסידורו "ויכוון בהנחתו" וכן בשולחנו (שם) "ויכוין בהנחת תפילין", מ"מ יש לידון האם צריכים לכוון בהנחת תפילין דר"ת או לא.

טעמים שלא לכוון

כתיב (דברים ד, ב): "לא תסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם וגו'" ופירשו רז"ל¹ כגון ה' טוטפות בתפילין ה' מינין בלולב ה' ציציות וד' ברכות לברכת כהנים².

ועפ"ז דנו הפוסקים להמנהג שמניחים תפילין דרש"י ור"ת ביחד כי מקום יש בראש וכן ביד לשני תפילין. ובזה יצאו לכל הדעות, הרי מי שמניח ב' זוגי תפילין עובר על בל תוסיף. ולכן פסקו שבזה יש להיזהר לכוון שהתפילין שההלכה כמותו הוא רוצה לצאת ידי חובתו בה והתפילין האחר הם רצונות

(1) ספרי ראה פי"ג.

(2) ראה מס' ר"ה כח, א.

בעלמא. לפי שאינו עובר על בל תוסיף אלא כשמניחים ב' זוגות כשירות אבל כאן ממ"נ אחד מהם פסול. ועל ידי כן אין חשש ד"בל תוסיף".

אבל כל זה הוא במנהג שהובא בפוסקים להניח תפילין דרש"י ור"ת ביחד וכנ"ל שמקום יש בראש לב' תפילין וכן בזרוע. אבל לדידן שמניחים תפילין דר"ת לאחר התפילה (ולחוד) אין חשש בל תוסיף לכ"ע. שהרי אינו מוסיף בדיני המצוה (ה' טוטפות או ה' פרשיות) או בזמן המצוה (כמו "הישן בסוכה בשמיני") דהא כל היום זמנו הוא - וכמו מי שיניח תפילין כמה פעמים ביום שאינו עובר על בל תוסיף כמו כן מי שמניח תפילין דר"ת אינו עובר. ולכן אפי' אם יכוון שזהו מצוות תפילין אין בכך כלום שהרי ממ"נ, אם ההלכה היא כמו ר"ת הוא מניח תפילין כהלכה ובכוונתה הראוי'. ואם ההלכה היא כמו רש"י הרי בזה שמכוון שזהו מצות תפילין אינו מוסיף דבר בהמצוה, אלא הוא מכוון על דבר שאינו מצוה שהוא מצוה שאינו רק כוונה בטעות ולא עבר שום עבירה.

וכן כתב המשנה ברורה ב'ביאור הלכה' שלכ"ע אינו עובר על בל תוסיף.

בל תגרע

והוסיף המשנה ברורה ב'בירור הלכה' שם וז"ל: "נ"ל דגם בזה צריך לזהר לכוין שאינו עושה כן רק משום ספיקא ובזה לכו"ע לא עבר על בל תוסיף ובל תגרע דאם יכוין סתם בזה לקיים מ"ע דתפילין הגם דאין בזה משום ב"ת דהאי לחודיה קאי וכו' עכ"פ שמא באמת הדין כרש"י ותפילין אלו פסולים דהחליף פרשיותיה וכמו שכתב הרא"ש והטור ונמצא דעובר בזה על בל תגרע דהלא מבואר בסמ"ג ל"ת שס"ה דהעושה ג' טוטפות בתפילין עובר על בל תגרע וה"נ דכוותיה דהלא אין לו רק שתי פרשיות שקבועין במקומן ואין לחלק דהתם עכ"פ ג' כשרין הן ויש ע"ז רק שם מגרע משא"כ כאן ע"י שקבועין קצת פרשיות בהקציצה שלא במקומן נאמר דהקציצה כולה מיקרי קציצה פסולה ואין עליה שם מגרע ז"א דהלא שם בודאי אין על הקציצה שם תפילין כלל דהלא קי"ל דארבע טוטפות מעכבין זה את זה ואפי"ה נכלל זה בלאו דלא תגרע. ולהיפך אין לחלק דשם גרע מעיקר התפילין משא"כ כאן דז"א אחד דכיון שלא הניחה במקומה הוי ג"כ כמו שחיסרה ועוד דמי גרע זה מדמים הניתנין במתן אחד במקום דצריכין מתן ב' שהן ד' דאמרינן בעירובין דף ק' ע"א ובר"ה כ"ז דעובר על בל תגרע אף דקי"ל בזבחים בפי' ב"ש דבדיעבד כיפר עכ"פ הלא גרע הלכתחלה במצות השם [הג"ה וזה הוא תוכחת מגולה להאדם הרוצה להתרשל ממ"ע לפעמים במצות בדבר שהוא רק לכתחלה] ק"ו בזה דהוא לעיכובא אף בדיעבד ועוד דהלא כתב הרמב"ם בספר המצות שלו דלאו זה הוא בין אם מגרע מהכתוב בתורה ובין אם הוא מגרע מהמקובל בע"פ וה"נ כיון דמקובל לנו בע"פ שסדר הנחתם הוא כך והוא משנה בודאי הוא מגרע בזה אם לא שנאמר כמש"כ העט"ז בשם המקובלים דאלו ואלו כשרים הם אבל אנו רואין שהטושי"ע וכל הפוסקים לא קיבלו דבר זה להלכה וידוע דכל היכא שהפוסקים חולקים עם המקובלים הדין כהפוסקים וכן הוכיח הגאון ר' ברוך פרענקיל בהגהותיו מן הגמרא ועוד שירא שמים המניח תפילין דר"ת הוא רוצה לצאת ידי כל הדיעות ולא שע"ז יפול בחשש ספקא דאורייתא ע"כ הנכון לעשות כמו שכתבנו שיכוין בפירוש שאינו מניח רק משום ספיקא ואפילו סתמא לא מהני בזה דהא קי"ל בר"ה כ"ז ע"ב לעבור בזמנו לא בעי כונה ואף דשם איירי הענין לענין בל תוסיף פשוט דה"ה לענין בל תגרע עכ"ל לענינו.

והנה בשוע"ר הזכיר מנהג זה להניח תפילין דר"ת לאחר התפילה במקרה שאינו יכול לכוון בהנחתן שיהיה במקום המתאים. ובסעי' זה לא הזכיר שיכוון שהיא מצד הספק וכדומה. אע"פ שיש לומר בדוחק שסומך על מה שכבר כתב בסעי' הקודם (אף שהיא מטעם אחר) מ"מ לא מסתבר לומר כן שהרי בסידורו כתב רק המנהג להניח תפילין דר"ת לאחר התפילה ושם אינו מזהיר שום דבר ואם הדין הוא כמו שכתב המשנה ברורה ב'ביאור הלכה' הנ"ל שעוברים על בל תגרע אם מכוון למצות תפילין היה לו לכתבו.

וגם תמוה על המשנה ברורה שזהירות זה יש גם כשמניחים אותם ביחד ועכ"ז לא כתב כן שום נ"כ ושאר הפוסקים בטעם הזהירות.

אם אמת היא שלדעת אדמו"ר הזקן אין חשש בל תגרע כנ"ל הרי יכול לכוון ש"הקב"ה ציוונו וכו'" כמו שמכוון בתפילין דרש"י. אבל אפי' לדעת המשנה ברורה עכ"פ צריכים לכוון (ולעיכובא) שיש ספק בההלכה ולכן להוציא מכל ספק מניח תפילין דר"ת, ותוכן המצוה היא שהקב"ה צונו לכתוב וכו'. שאם לא כן לא זו בלבד שלא יצא לכתחילה גם בדיעבד לא יצא וה"ה כמו אבנים ממש.